

Tal till Sverige Amerika stiftelsen 100 år, den 11 april 2019

Your Royal Highness, Excellencies, Ladies and Gentlemen.
Please forgive me for speaking in Swedish, MY language:

Ers Kungliga Höghet, Excellenser, 2019 års stipendiater, ärade publicum

Låt mig börja med en sann kärlekshistoria:

I juli 1996 far en ung man med stort musikaliskt påbrå till St. Petersburg, inbjuden att delta i en internationell orkesterdirigentkurs. Med sig har han ett bekymmer: han är hela 31 år gammal och känner sig litet på den överblivna kartan. Ingen kärlek har drabbat honom trots relativt giftasvuxen ålder.

Deltagarna i kursen blir tilldelade en övningsorkester: Camerata. När Ragnar, som vår kärlekskranke unge man heter, stiger in i repetitionslokalen möter han ett par ögon: bruna, själfulla. De tillhör första cellisten Tamara visar det sig. DÅ händer det! Som en blixtnedslag från ovan får han ingivelsen: HON och ingen annan ska bli min hustru! Sagt och gjort. Hon faller också!

I januari 1997 får Ragnar via sin mentor den legendariske körledaren Eric Ericson (världsberömd inte bara i Sverige) ett stipendium via Sverige Amerika stiftelsen och Thanks to Scandinavia (med bl.a Victor Borge som grundare) att resa runt i USA och studera amerikanskt körliv. Tamara ska resa med förstås.. något annat är otänkbart.

I tre månader skall denna äventyrsresa vara. Så till amerikanska ambassaden i Stockholm för vederbörlig visering. Tamara med Ragnar, ett ryskt och ett svenskt pass. Stopp! Tamara måste söka visum i Moskva och det kan ta lång tid.. för lång! För den vänliga men korrekta damen på visumavdelningen börjar de berätta sin säregna kärlekshistoria och det visar sig att damen mot alla odds har både hjärta och hjärna i samklang.

Hon stämplar helt sonika bådas pass, en god gärning som bär frukt på många nivåer. De får sin gemensamma makalösa resa över den amerikanska kontinenten, möter musikens storheter och får entréer till ouppnåeliga personer inom opera o symfoni från öst till väst med introduktion via Eric Ericson.. se där vad mentorskap betyder. Victor Borge tar välvilligt emot sin unge stipendiat dessutom! Tack till Skandinavien och Sverige Amerika stiftelsen! Idag är Ragnar Bohlin en körledare av rang i världen, sedan 2007 körledare för San Francisco symfonien o Tamara sedan länge cellist i Hovkapellet i Stockholm. Tjänstledig är hon de första åren i SF med de båda sönerna Mikael o Gabriel i släptåg, men från 2011 tillbaka hemma.. ett djupt långdistansförhållande som håller trots stora påfrestningar!

Tilläggs kan att vi i SF har en mycket kunnig, kräsen och grinig musikkritiker, som ALDRIG givit Ragnar Bohlin en dålig recension. Tvärtom! Där ser man vilka dörrar ett stipendium från Sverige-Amerika stiftelsen kan öppna!

Låt oss röra oss baklänges i vår historia till 1919.. det känns som tusen år sedan.. ett Sverige och en omvärld i genomgripande förändring.. (kanske inte så olikt vår egen tid trots allt.) Ett första världskrig var slut. Att detta skulle förebåda ett världskrig nr 2 fanns säkert inte ens på den mentala kartan då! Drygt en million svenskar hade lämnat Sverige för en i USA som man hoppades bättre och rosigare framtid än den förmodat svenska. (ca 200.000 återvändande) Informationsflödet och kontakterna mellan Sverige och svensk -amerika var täta. Breven hem och breven dit flöt i en evig ström via dåtidens långsamma färdvägar. I Sverige skulle det dröja ända fram till 1946 innan engelska infördes i skolundervisningen! "Engelska för alla" blev slagordet från skolkommissionen som ansåg detta vara ett led i demokratiseringsprocessen. Sic! Ett fönster ut mot världen för den breda massan. (Enl min källa Jan Svartviks bok (Augustpris) Öspråk, världsspråk, trendspråk , 1999!)

De svenska utvandrarerna mellan 1850 och 1930 var näppeligen försedda med några språkkunskaper av större värde för det nya livet i det stora landet.. Man talade en mängd svenska dialekter som blev till ett misch masch som ingen egentligen kunde förstå. En märklig blandning av svenska och engelska.. här ett smakprov: "Ju möst tåk god cär av jur hält i de beginning, annars kan ju inte expekta att leva lång, ty klimatet är different from det i Sveden. Jag var sick i två summers bekas jag inte tog cär av mej i de beginning. Annars är klimatet inte att kompläna över, å mönna pörsons säjer att de ä lika gott som i Sveden."

Jag bläddrar i lägg (digitalt förstås) av svenska tidningen Vestkusten från 1919. Den grundades som ett kyrkoblad 1886, men togs sedermera över av familjen Olsson i San Francisco och blev en veckotidning för svenskarna på Stilla havskusten, på svenska! Som en parentes kan jag berätta att jag mot bättre vetande ägde och drev tidningen i 17 år. Ett riktigt förlustföretag, men en kulturgärning som jag idag är stolt över.

I april 1919 kan man bland diverse notiser från hemlandet fördelade riksvís och landskapsvis hitta ett och annat om tvenne grundare till Sverige -Amerika stiftelsen: ärkebiskopen Nathan Söderblom och Anders Zorn.

Så här citeras Nathan Söderblom:

"Amerikanens praktiska syn på tingen verkar lätt främmande för vår mer reflekterande uppfattning och deras optimism stämplas gerna som ytlighet. Men den rädes icke att ta itu med det omöjliga och deras oföfärade tro mäktar mer än en gång göra det omöjliga verkligt."

Det berättas också om hans initiativ att i Sverige ta emot ett något så närt stort antal undernärda barn från det krigshärjade Europa.

I en notis från Dalarna förmedlas nyheten om att Anders Zorn på sin födelsedag den 18 februari 1919 överlämnat ett barnhem vid Morastrand till Moras församling. Byggnaden kunde ta emot ett 20-tal barn, men " mottog första dagen tretton sådana. Till underhåll af inrättningen disponeras räntorna af 200.000 kronor, som likaledes af donatorn ställs till förfogande." Barnhemmet är förstas nerlagt, men byggnaden finns kvar! (dagens penningvärde ca 3,6 miljoner)

I juni samma år, ett år före sin död, donerade Anders Zorn 100.000 kronor (ca 1,8 miljoner idag) till Sverige Amerika stiftelsens första stipendiefond. Låt oss uppehålla oss kring Zorn ett tag. Han var som alla vet son till en tysk bryggare (som han aldrig träffade) och en dalkulla Grudd Anna Andersdotter från Mora. Född 1860 växte han upp under små men goda omständigheter upppassad av två starka kvinnor, hans mor o mormor i Mora och blev med tiden en av våra största konstnärer.

Han gjorde under sitt 60-åriga liv inte mindre än sju resor till USA från 1893 -1911 och skapade sig en ordentlig förmögenhet på den amerikanska porträttmarknaden.. bl,a med porträtt av tre amerikanska presidenter: Grover Cleveland, Theodore Roosevelt o William Taft. Han hade amerikanska välgörare som t.ex Isabella Stuart Gardner i vars museum i Boston ett expressivt Zornporträtt

av henne hänger. Hans tacksamhet mot och kärlek till den amerikanska generositeten kom också att prägla hans givande. Jag ber att få dröja en stund kring Anders Zorn och hur hans verk påverkat mitt egna amerikanska liv. Någon gång på sent 80-tal hamnade jag i en diskussion med förste intendenten på ett av staden San Franciscos muséer, Stephen Nash. Han var nyfiken på Zorn. Jag föreslog en samordnad utställning av konkurrenterna på den amerikanska porträttmarknaden, nämligen John Singer Sargent, amerikan, spanjoren Joaquin Sorolla och svensken Anders Zorn.

Så reste Stephen Nash till Mora, Zornmuséet och Stockholm med tillskyndan från olika instanser. Han fick bl.a bo i min 1700-talsstuga utan rinnande vatten i skärgården och tvingades löga sig i kyliga Östersjön istället för dusch. Näck var påbjudet! Han glömmer det aldrig. Så började vår gemensamma resa mot ett, visade det sig, fjärran mål. 23 år senare efter åtskilliga bakslag, död, förtvivlan, ekonomiska snårigheter, i en lång och hopplös härva och nya medspelare blev den till något annat: en suverän återupptäckt av Zorn i USA. Bara han! År 2013-2014!

Livet blir som ni vet sällan som man planerat. Sedan 15-årsåldern hade jag tänkt mig att efter universitetsstudier söka in på UD. Målmedveten planering: språkresor sommartid till England, Tyskland, Frankrike. Student i Motala 1959.... Otroliga gymnasieår med dåtidens välutbildade och bildade lärare. Stockholms Högskola. Sedermera universitet.. långt borta från studentromantik och nationsfestande.. det var den krassa verkligheten som gällde. Ett studiebesök i USA borde ingå insåg jag och sökte 1962 ett sk stipendium från Experiment in International Living och reste med ett tiotal likasinnade svenska studenter bland tusen andra internationella via Le Havre med fartyg till New York.. sjösjuk hela resan tills vi på däck skymtar Frihetsgudinnan Give me your tired, your poor... Porten till det sk förlovade landet! Mitt eget allra första möte med USA!

Studiedagar i New York och Washington och lång bussresa mot min slutdestination Kennebunkport, Maine. Numera känt som ort för Sommar Vita Huset för tvenne presidenter i familjen Bush. Väl där skulle av Rotary utvalda familjer hysa mig under två månader. Det såg ut som Sverige och kändes som hemma men i en främmande kontext: diversifieringen bestod i olika religiösa bakgrunder: en episkopalsk familj, en katolsk, en baptistfamilj med svenska rötter, en judisk familj. Man rörde sig i sina inre, snävare cirklar men samlevde i samhället. Inga synliga barrikader, inga rasproblem, en totalt vitmenad befolkning. Mycket få kvinnor på arbetsmarknaden, traditionellt skötte männen sina jobb och kvinnorna tog hand om barn och familj. Så hade jag INTE tänkt mig att framleva mitt liv. Men den kvinnliga frigörelsen var på gång. Betty Friedan skulle just publicera sin banbrytande bok "Den feminina mystiken" och diskussionens vågor gick höga!. John F Kennedy och hans klan stod för nya tankar och ett öppnare Amerika..... Genom min judiska familj träffade jag en alldeles för gammal och alldeles för erfaren, säregen man.

Han skulle 18 år senare bli min lagvigde. Jag sökte inte in på UD.. ett studiebesök därstädes fick mig att förstå att där passade inte jag in och valde därmed helt andra mindre kontrollerande vägar. Sedan tidigt 80-tal bor jag nu i San Francisco och arbetar för Sverige och faktiskt UD, men som frivillig. Ställning men ingen anställning kan man säga. Men också med mer frihet!

Jag har förmånen att kunna stötta svenskt kulturliv och svenskrelaterad forskning på tvenne sidor av Atlanten, att till vardags arbeta med Sverige-bilden, gärna i ett utvidgat nordisk perspektiv. Via min egna stiftelse har jag fått privilegiet att stödja och därmed skapa nära kontakter med det mesta som rör Sverige i USA inom universitet och kulturinstitutioner. Det kan vara allt från svenskundervisning till konsertturnéer, konstutställningar, föreläsningsserier och forskarutbyte. Till detta kommer ett brett engagemang i vad som förekommer över hela den svenska kartan hemmavid.

I Kalifornien har jag på så sätt också byggt upp ett stort kontaktnät inom universitetsvärlden inte minst University of California i Berkeley, San Francisco och Los Angeles.. (det delstatliga universitetssystemet) och privatuniversitet som Stanford. Genom min mans stiftelse tillkommer initiativ över hela USAs kontinent med bl.a en motsvarighet till Senioruniversitet på 122 högre utbildningsanstalter! Ett livslångt lärande inspirerat av Sverige/Europa och som annars inte skulle existera i USA.

Och här står jag nu vid firandet av Sverige-Amerikastiftelsens 100-årsjubileum och tänker på alla dem vars liv i grunden påverkats av stiftelsens stipendier med resor in i den överväldigande kontinent som är USA.

Där finns alla jordens länder representerade. Om man som jag varje dag läser modern historia i form av nekrologer visar det sig att var och varannan person, som aktivt bidragit till att bygga upp det USA vi ser idag är antingen invandrare eller född av sådana. Jag vill av förklarliga skäl inte kommentera dagens amerikanska styre, men jag känner djup och motiverad oro över den polarisering och den populism som sprider sig både i Europa och i USA. Den civiliserade debatten är inte död, men har tagit paus. Sociala medier tillåter vilka tillmälen som helst, osanning blir sanning... ja ni vet vad jag menar. Murar kan byggas på mångahanda sätt!

Jag måste få gratulera er 2019 års stipendiater på väg till era livs stora resa. Ta för er, lyssna, lär, lär ut. USA är makalöst, inspirerande, men också förbryllande, storlek och mångfald, elände och rikedom. Det kommer att bli en tid ni aldrig glömmer. Chanser och slump kommer att påverka er på ett oanat sätt. Min förhoppning är också att VI , när ni kommer tillbaka, tar till oss ERA erfarenheter. Tänk vad Sverige-Amerika Stiftelsen åstadkommit under ett helt sekel!

Ett varmt tack vill jag också rikta till Mariana Burenstam-Linder , avgående styrelseordförande och Anna Rosvall Stuart , dagens primus motor. De är två i raden av synnerligen kompetenta kvinnor, som med energi, kraft och entusiasm drivit stiftelsens verksamhet framåt och därmed gjort bestående avtryck hos så många i 100 år!

I morgon reser jag tillbaka till framtidsfabriken i San Francisco och Silicon Valley . 1919 är forntid, nutiden är avstamp för ständigt nya upptäckter. Min boplats och verksamhet är DÄR, men mitt verkliga HEMMA är fortfarande HÄR. Även om jag så skulle bli hundra!